

**ЛЕКСИЧНА БАЗА ПРІЗВИЩ ЧУДНІВЩИНИ
(НА МАТЕРІАЛІ «НАЦІОНАЛЬНОЇ КНИГИ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ
1932–1933 РОКІВ В УКРАЇНІ»)**

**Л. В. Яшук, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
та методики її навчання, Житомирський державний університет
імені Івана Франка (Житомир, Україна)**

e-mail: lesjajashhuk@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4314-0807>

**В. М. Титаренко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
та методики її навчання, Житомирський державний університет
імені Івана Франка (Житомир, Україна)**

e-mail: ktytar@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1599-9964>

У статті схарактеризовано семантику твірних основ прізвищ Чуднівського району Житомирської області, засвідчених у «Національній книзі пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні», джерельною базою для якої слугували насамперед фонди Державного архіву Житомирської області й архіву Управління Служби безпеки України в Житомирській області.

Пропонована розвідка – продовження серії студій, присвячених антропонімії Житомирської області першої половини ХХ ст., яка ще не була об'єктом спеціального ономастичного дослідження.

Прізвища Чуднівського району Житомирської області, засвідчені в «Національній книзі пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні», класифіковано на три групи: 1) прізвища, в основі яких лежать антропоніми (християнські та слов'янські автохтонні імена); 2) прізвища, мотивовані апелятивно-антропонімічними назвами; 3) прізвища, в основі яких – апелятивні назви.

Серед прізвищ, в основу яких покладено апелятивно-антропонімічні назви розряду «*potina personalia*», широко представлені назви людей як за внутрішніми рисами, особливостями поведінки (Байдюк, Жиган, Забара, Хитрич, Шморзун), так і за зовнішніми характеристиками, фізіологічними особливостями (Дзюбенко, Коцюрuba, Мальований, Рижук, Товстуха). Низка прізвищ цієї групи містить префікс *без-* (Безвершук, Безклепкий, Безносенко, Безусий, Безух) або має композитну будову (Білонога, Варивода, Сухоребрый, Тригуб, Чорноус). У прізвищах категорії «*potina impersonalia*» найповніше відображено лексику на позначення представників фауни (Борозняк, Волик, Жаврук, Соловійчук, Шпак), предметів побуту, знарядь праці (Гребенюк, Коцюба, Мітлевич, Мотузко, Стукало).

Відапелятивні прізвища найчастіше мотивовані назвами за родом діяльності чи професією (найбільш поширені серед них: Гуменюк, Мельник, Мельничук / Мельнічук, Шевчук) та ойконімами, зокрема й Житомирицини: Бистрицький, Грушецький, Миропільський, Ясногородський.

Ключові слова: антропонімія, прізвище, ім'я, апелятивно-антропонімічні назви, семантика твірних основ.

Актуальність. Голодомор 1932–1933 років, який мав цілком штучний характер, був проведений для фізичного винищення українського селянства. «На жаль, визначити загальну кількість потерпілих від голоду в ці роки дуже складно. За висновками статистики й підрахунками науковців, ця цифра в різних регіонах різна, і в середньому в Житомирській області становила 15–20 % від загальної кількості населення краю на той період» [3, с. 7]. На Чуднівщині загинуло близько 4 тисяч осіб (3810 осіб і 64 родини), найбільша кількість жертв у селах Будичани (колишня назва Сербівка), Краснопіль, Носівка, смт Івано-Піль (Янушпіль).

Основна джерельна база документів «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область» – фонди Державного архіву Житомирської області й архіву Управління Служби безпеки України в Житомирській області [3, с. 8].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Прізвища різних регіонів України студіювали Г. В. Бачинська, Б. Б. Близнюк, Г. Є. Бучко, Л. О. Кравченко, С. Є. Панцьо, Г. Д. Панчук, М. Л. Худаш, П. П. Чучка та інші науковці.

Історичний антропонімікон Житомирщини (XVI–XVII ст.), зокрема й лексико-семантичні особливості прізвищевих назв, вивчала Л. В. Ящук [6]. Співвідношення неофіційних / офіційних іменувань Середнього Полісся проаналізувала І. І. Козубенко, дослідивши 5000 неофіційних спадкових іменувань, зібраних у 87 населених пунктах сучасної Житомирської області, описавши процес їхнього виникнення й розвитку та визначивши екстра- й інтралінгвальні чинники еволюції неофіційних іменувань [2].

На сьогодні в антропоніміці не вироблено загальноприйнятої класифікаційної схеми прізвищ за семантикою твірних основ. Прізвища закарпатців П. П. Чучка поділяє на три семантичні категорії: 1) прізвища, в основі яких лежать імена (відіменні); 2) прізвища, мотивовані апелятивами (відапелятивні); 3) прізвища, в основі яких лежать топоніми (відтопонімні). Окремо мовознавець розглядає прізвища спірної семантики й прізвища з основами невідомої семантики [5, с. 388, 390].

Аналізуючи прізвища бойків, Г. Є. Бучко виокремлює в їхньому складі: 1) особові імена; 2) прізвиська; 3) апелятивні означення особи. За походженням це: а) церковно-християнські імена; б) слов'янські автохтонні імена; в) індивідуальні прізвиська пізнішого походження; г) апелятиви з особовим значенням, що характеризували денотата за його реальними ознаками [1, с. 36–37].

М. Л. Худаш прізвищеві назви за семантикою твірних основ розглядає в межах таких груп: 1) прізвища, в основі яких лежать антропоніми (християнські та слов'янські автохтонні імена); 2) прізвищеві назви, мотивовані апелятивно-антропонімними найменуваннями; 3) прізвища, в основі яких – апелятивні назви [4, с. 125–184]. Класифікаційну схему цього науковця застосовуємо для аналізу прізвищевих назв Житомирщини XVI–XVII ст. [6] і прізвищ цих теренів у сучасному їх розумінні, дотримуючись погляду, що прізвища не походять безпосередньо від імен, апелятивів чи топонімів, а, як наголошує П. П. Чучка, «виникли з прізвищ – відіменних, відапелятивних чи відтопонімних. Кожний антропонім (навіть ім'я) перед тим, ніж стати прізвищем, мусив правити бодай протягом короткого часу за індивідуальне прізвисько» [5, с. 390].

Мета нашої статті – схарактеризувати прізвища Чуднівщини, засвідчені в «Національній книзі пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область» [3], в основі яких лежать апелятивно-антропонімні й апелятивні назви. Ця розвідка – продовження серії студій, присвячених антропонімії Житомирської області першої половини ХХ ст., яка ще не була об'єктом спеціального ономастичного дослідження.

Матеріали й методи дослідження. Джерелом дослідження слугувала база документів «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область». У роботі використано описовий метод, зокрема інвентаризація та систематизація лексичного матеріалу із залученням лінгвістичних прийомів лексико-семантичного й етимологічного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Прізвища Чуднівщини, засвідчені в «Національній книзі пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область», в основі яких лежать апелятивно-антропонімні назви, поділяємо на кілька підгруп.

I. Прізвища, які відображають імена та імена-прізвиська розряду «*potina personalia*»:

1. Назви людей за внутрішніми рисами, особливостями вдачі, поведінки, темпераменту, мовлення тощо: *Бабич* (с. 834)*, *бабич* 'бабій' (ЕСУМ, 1, с. 102); *Байда* (с. 839, 846), *Байдюк* (с. 822) [< *байда* 'гультяй, ледар', 'незграбна жінка' (ЕСУМ, 1, с. 115)]; *Брой* (с. 859) [< *броїти* «колобродити, пустувати, витворяти; чинити всупереч законам, грішити» (ЕСУМ, 1,

*Тут і далі вказуємо номер сторінки за виданням: Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область / редкол. : М. А. Черненко (голова) та ін. Житомир : Полісся, 2008. 1116 с.

с. 239)]; *Верещак* (с. 834, 841, 843) [< *верещака* ‘крикун’ (ЕСУМ, 1, с. 354)]; *Веселуха* (с. 835) [< *веселуха* ‘весела жінка’ (ЕСУМ, 1, с. 362)]; *Гайдай* (с. 835–836) [< *гайдай*, крім роду заняття, має значення «волоцюга; здоровань» (ЕСУМ, 1, с. 452)]; *Гарачук* (с. 841) [< *гаратати* «сильно бити; дубасити, бахати» (ЕСУМ, 1, с. 471)]; *Гекалюк* (с. 824) [< *гекати* ‘видавати звуки «ге» в такт якоїсь дії, роботи’ (СУМ, II, с. 46)]; *Дивак* (с. 822); *Жиган* (с. 817) [< *жиган* ‘запальна людина’ – дериват від *жегти* ‘палити, пекти’, *жигати* ‘обпікати; жалити, кусати’ (ЕСУМ, 2, с. 191)]; *Жмурик* (с. 873) [< пор.: *жмурій*, *жмурко* ‘людина, що постійно мружить очі’ (ЕСУМ, 2, с. 202)]; *Забара* (с. 841) [< *забара* ‘затримка’, ‘вайло, м’яло’ (ВТССУМ, с. 374); *забара* ‘затримка’; *барити* ‘затримувати, гаяти; боронити’ (ЕСУМ, 1, с. 143)]; *Закусило* (с. 848) [< *закусити* ‘заїсти випите або з’їдене; з’їсти небагато; затиснути зубами’ (ЕСУМ, 3, с. 159)]; *Квачук* (с. 831) [< *квач* (перен.) ‘про слабовільну, безхарактерну людину’ (СУМ, IV, с. 132)]; *Козир* (с. 834) [< *козир*, одне зі значень ‘спритна, брва людина’ (ЕСУМ, 2, с. 499)]; *Ляденко* (с. 822, 849) [< серед чотирьох омонімів *ляда* один має значення ‘ледар’ (ЕСУМ, 3, с. 336)]; *Макуха* (с. 860) [< *макуха* (перен., зневажл.) ‘вайлувата, млява, безхарактерна людина’ (СУМ, IV, с. 604)]; *Мамула* (с. 835, 842) [< *мамула* (зневажл.) ‘вайло, тухлій, телепень’ (СУМ, IV, с. 616)]; *Мовчан* (с. 826) [< *мовчан* ‘мовчазна людина’ (ЕСУМ, 3, с. 493)]; *Момот* (с. 833) [< *момот* ‘заїка’, ‘бормотун’ (Грінченко, I, с. 443)]; *Моторна Настя Іванівна** (с. 872) [< моторний ‘проворний, швидкий’ // ‘жвавий’ (ВТССУМ, с. 692)]; *Мудрук* (с. 818, 837); *Палій* (с. 851) [< *палій* ‘той, хто зробив підпал’, (перен.) ‘той, хто підбурює на що-небудь; підбурювач’ (СУМ, VI, с. 29)]; *Сич* (с. 852), *Сичук* (с. 852, 858) [< *сич* (перен.) ‘похмура, нелюдима особа; відлюдок’ (СУМ, IX, с. 209)]; *Солопійчук* (с. 821) [< (лайл.) *солопій* ‘дуже неуважна, некітлива людина; роззява’ (СУМ, IX, с. 452)]; *Скочко* (с. 877) [< *скочка* ‘лісова миша; стрибунка, танцівниця’ (ЕСУМ, 5, с. 261)]; *Хижко* (с. 821) [< *хижий* ‘м’ясоїдний, кровожерний (про тварин і перен.); швидкий, меткий; гарний’ (ЕСУМ, 6, с. 173)]; *Хитрич* (с. 882); *Цапун* (с. 826) (< *цапати* ‘рвати, смикати, хапати, тягти’ (ЕСУМ, 6, с. 227)]; *Чирун* (с. 840) [< *чирати* ‘черпати’, ‘обмінювати, замінювати’, *чиргикати*, *чирикати*, *чирчати* (про птахів) ‘цвірінкати’ (ЕСУМ, 6, с. 324)]; *Чихун* (с. 840) [< *чхун* (розм.) ‘той, хто часто чхає; (той, хто часто випорожняється)’ (ЕСУМ, 6, с. 361)]; *Шалений* (с. 854) / *Шалена* (с. 853–854) [одне із семи значень апелятива *шалений* ‘який утратив самовладання, перебуває в стані надмірного збудження, хвилювання’ // ‘якого не можна втримати; нестримний’ (СУМ, XI, с. 397)]; *Шморгун* (с. 836) [< *шморгун* ‘хитрий хлопець’ (ЕСУМ, 6, с. 447)]; *Шуть* (с. 863) [< *шут* ‘глум, глузування; блазень’ (ЕСУМ, 6, с. 495)] та ін.

Лексичною базою для онімів цього типу слугують і складні слова: *Добридень* (с. 815); *Варивода* (с. 823) [< *варивода* ‘вередлива людина, яка змучує інших своїми причіпками, незадоволенням з будь-чого і т. ін.’ (СУМ, I, с. 292)]; *Дармограй* (с. 839); *Самохвал* (с. 837); *Чорнокнижний* (с. 862–863) / *Чорнокнижна* (с. 862) та ін.

2. Назви людей за зовнішніми характеристиками, фізіологічними особливостями: *Білан* (с. 835) [< *Білан* «давнє слов’янське відапелятивне ім’я, утворене від прикметникової основи **běl* ‘білий’ за допомогою атрибутивного суфікса *-ан*, як і апелятиви *великан*, *глухан*, *довган* чи особові імена зразка *Голян*, *Добран*, *Сухан...*» (Чучка, с. 51–52)]; *Величко* (с. 854) [< *Величко* «старожитнє слов’янське внутрішньородинне ім’я, утворене від прикметника великий ‘високий на зріст’ за допомогою субстантивуючого форманта *-ко* або безпосередньо від прикметника здрібнілості *величкий* ‘величенький’» (Чучка, с. 95)]; *Величук* (с. 863–864); *Галбін* (с. 816) [< *галба* ‘світло-жовтий (масть і кличка вола)’ (ЕСУМ, 1, с. 459)]; *Водженюк* (с. 855) [< *Вож* / *Вожь* – слов’янське ім’я, спорідненим із другим компонентом імені *Воевода*, тобто воно походить від дієслова *водити* у значенні ‘проводити, провідник’, яке фіксують українські тексти XVI–XVII ст. (Чучка, с. 107)]; *Галич* (с. 832) [< «ім’я *Гал* містить той самий праслов’янський корінь *гал-* ‘чорний, смуглявий’, що й український апелятив

*Якщо в «Національній книзі пам’яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область» засвідчено відприкметникові прізвища лише жіночого роду, іменування особи подаємо зі збереженням усіх його компонентів.

галка 'вид ворони'» (Чучка, с. 107)]; *Головань* (с. 847); *Губань* (с. 856), *Губатюк* (с. 824, 832); *Дзюбенко* (с. 831) [< *дзюба* 'дівчина з обличчям, побитим віспою', 'дівчина' (ЕСУМ, 2, с. 202)]; *Довгаль* (с. 869); *Ковбан* (с. 834) [< *ковба* 'коротка, товста, незграбна жінка', може бути пов'язане з *ковбан* 'колода, на якій рубають дрова; короткий товстий оцупок дерева'; імовірний зв'язок із *колбан* 'непорушна, нерозвинена людина' (ЕСУМ, 2, с. 479)]; *Коротун* (с. 820, 836); *Коцюруб* (с. 857) [< *коцюруб* 'зігнутий, спотворений палець; вид танцю', *коцюрубка* 'недорозвинений кривобокий овоч', пов'язані з *коцюрбитися* 'гнути, кривитися, скорчуватися' (ЕСУМ, 3, с. 65)]; *Кудленко* (с. 860) [< *кудла* 'кудлата голова; жінка з кудлатою головою', *кудло* 'той, хто має кучеряве волосся' (ЕСУМ, 3, с. 124)]; *Кучерявий* / *Кучерява* (с. 820), *Кучерявенко* (с. 842); *Кучмій* (с. 876) [< *кучмій* 'людина зі скуйовдженим волоссям' (ЕСУМ, 3, с. 168)]; *Лиса* Надія (с. 818), *Лисюк* (с. 840); *Лисак* (с. 837, 879) [< *лисак* 'чоловік з лисиною' (ЕСУМ, 3, с. 241)]; *Лівишун* (с. 818); *Рижак* (с. 870); *Мальований* / *Мальована* (с. 860); *Масний* (с. 818, 860) / *Масна* (с. 860) [< *масний* 'який містить багато жиру, масла; жирний', (перен.) 'те саме, що підлесливий; облесливий', (перен., розм.) 'який виражає хтивість; хтивий (про очі, погляд і т. ін.)' (СУМ, IV, с. 640)]; *Рижук* (с. 823, 826, 833) [< *рижий* 'людина з волоссям червоно-жовтого або жовто-червоного кольору' (СУМ, VIII, с. 532)]; *Рудик* (с. 831, 882) («як особове ім'я *Рудик*, так і прізвище *Рудик*, успішно виводиться з укр. прикметника *рудий* 'рудоволосий'» (Чучка, с. 310)]; *Рабійчук* (с. 858); *Рябий* / *Ряба* (с. 828) [< *рябий* 'покритий шрамами від віспи або ластовинням', 'у якого віспувате або ластовинчате обличчя' (СУМ, VIII, с. 920)]; *Рябченко* [с. 880) (< *рябка* (розм.) 'непородистий дворочий собака або кіт (звичайно рябої масті)' (СУМ, VIII, с. 921), *рябка*, *рябок* 'віспинка' (ЕСУМ, 4, с. 152)]; *Сушко* (с. 862) [«власним особовим іменем стала атрибутивна апелятивна назва *Сушко*, утворена від прикметника *сухий* 'худий' за допомогою суфікса *-ко*» (Чучка, с. 338), пор.: *сушко* 'невелике засохле дерево' (ЕСУМ, 5, с. 487)]; *Товстуха* (с. 830); *Щербій* (с. 826) [< *щерб*, *щерба* 'щербина' (ЕСУМ, 6, с. 505)] та ін.

У досліджуваному антропоніміконі засвідчено низку прізвищ, основи яких містять префікс *без-* й утворені префіксально-флексивним, префіксально-суфіксальним чи префіксальним способами: *Безверхий* (с. 846), *Безвершук* (с. 868) [< *безверхий* 'який не має верхівки, верху' (СУМ, I, с. 120)]; *Безклепкий* (с. 824) [< *клепка* 'кожна з опуклих дощочок, з яких складається бочка, діжка й т. ін.', фразеологізм *немає однієї клепки* (зневажл.) 'бути дурнуватим, несповна розуму' (СУМ, IV, с. 180)]; *Безносенко* (с. 855); *Безпальчук* (с. 863); *Безусий* (с. 846); *Безух* (с. 824) і под.

Група прізвищ має композитну будову, їхній перший компонент здебільшого прикметниковий *біл-, красн-, крив-, лис-, ряб-, сух, чорн-*: *Білогривий* / *Білогрива* (с. 816); *Білокур* (с. 822–823); *Білонога* Степан / *Білонога* Надія (с. 846) [П. П. Чучка зазначає, що «староукраїнське розмовно-побутове ім'я *Білоніг* уперше засвідчено 1552 р. ... співзвучне з назвою рослини *білоніг* – *Hegniagia glabra*, але більш імовірно, що воно, як і лексеми на зразок *Біловус*, *Білогруд*, *Білозір*, становить нечленну форму прикметника *білоногий* 'людина з білими ногами'» (Чучка, с. 55)]; *Красноцок* (с. 841); *Криворук* / *Криворука* (с. 849); *Лисоконь* (с. 860); *Рябокінь* (с. 852); *Сухорібрий* (с. 819) / *Сухорібра* (с. 819, 837); *Чорноус* (с. 838); рідше числівниковий *сорок-, три-*: *Сорокотуд* (с. 835), *Тригуб* (с. 872) та ін.

II. Прізвища, похідні від імен та прізвиськ категорії «*nomina impersonalia*». В основах таких прізвищ наявні:

а) назви представників фауни та частин тіла тварини / людини:

– тварин: *Баран* (с. 859); *Бугай* (с. 841); *Бурилко* (с. 835) [< *бурило* 'ведмідь' – походження не зовсім ясне, можливо, пов'язане з *бурий* (ЕСУМ, 1, с. 300)]; *Волик* (с. 839); *Гудзь* (с. 847), *Гудзюк* (с. 869) [< *гудзь* = *гуля* 'заокруглена опуклість, нарід на тілі людини або тварини від запалення, удару і т. ін.' (СУМ, II, с. 189, 191)]; *Жаврук* (с. 817, 837) [< *жавра* 'собака', пор.: *жавратий* 'крикливий' (ЕСУМ, 2, с. 184)]; *Зубко* (с. 824–825, 838–839); *Кіт* (с. 848); *Козел* (с. 834); *Коник* (с. 857); *Крисюк* (с. 818, 837) [< *криса*, *крис* 'пацюк', (ЕСУМ, 3, с. 94)]; *Псюк* (с. 880); *Черевко* (с. 878); *Шуляк* (с. 842) [< *шуляк* 'віл з опушеними

рогами' (СУМ, XI, с. 560)]; *Щитина* (с. 863); *Щур* (с. 863) [*щур* 'те саме, що *пацюк*' (СУМ, XI, с. 611)] та ін.;

– птахів: *Бочан* [с. 816] (< *бочан* (орн.) 'чорногуз, лелека, *Ciconia*' (ЕСУМ, 1, с. 239)]; *Воробей* (с. 835); *Горобець* (с. 841) [< назву *горобця* здавна використовують в Україні метафорично – у ролі особової назви людини (Чучка, с. 116)]; *Голуб* (с. 841), *Голубенко* (с. 881); *Гусак* (с. 856); *Деркач* (с. 832) (< *деркач* (орн.) 'Сгех сгех L.' (ЕСУМ, 2, с. 40)]; *Каплун* (с. 848) [< *каплун* 'кастрований півень; хитрий віл; порода півня з шишкою на голові; кнур з одним ядром)' (ЕСУМ, 2, с. 374)]; *Крук* (с. 849); *Лебідь* (с. 842, 857); *Перепелиця* (с. 831, 870, 877); *Побережник* (с. 881–882) [< *побережник* 'берегова ластівка' (ЕСУМ, 1, с. 170)]; *Сич* (с. 852), *Сичук* (с. 852, 858); *Снігур* (с. 835); *Соколюк* (с. 840); *Соловенюк* (с. 878) [< *соловеня* 'те саме, що солов'я' (СУМ, IX, с. 445)]; *Соловійчук* (с. 871) [< *соловій* (діал.) 'соловей' (СУМ, IX, с. 445)]; *Шпак* (с. 871); *Шуляк* (с. 842) [< *шуляк* 'те саме, що *шуліка*' (СУМ, XI, с. 560)]; *Щур* (с. 863) [< *щур* 'співочий птах родини в'юркових', 'те саме, що *стриж*' (СУМ, XI, с. 611)] і под.;

– комах: *Блоха* (с. 827), *Блощук* (с. 879); *Борозняк* (с. 827, 859) [< *борозняк* 'личинка хруща' (ЕСУМ, 1, с. 232)]; *Жук* (с. 841, 856); *Коник* (с. 857) [< *коник* (ент.) '*Tettigonia* L.; [сарана, *Locusta* L.]' (ЕСУМ, 2, с. 232)] та ін.;

б) назви представників флори та їхніх частин: *Березюк* (с. 845); *Боровик* (с. 840) [< *боровик* 'білий гриб, *Boletus edulis* Bull. Mak' (ЕСУМ, 1, с. 200)]; *Грабчук* (с. 873) [< *грабок* 'те саме, що *граб*' (СУМ, II, с. 151)]; *Груша* (с. 847); *Кавун* (с. 854); *Маслюк* (с. 880) [< *маслюк* 'їстівний гриб з опуклою жовто-бурою шапкою, покритою липким слизом' (СУМ, IV, с. 639)]; *Очеретько* (с. 851, 857); *Перець* (с. 851); *Травін / Травіна* (с. 819); *Черешнюк* (с. 866) тощо;

в) назви видів їжі та продуктів харчування: *Джур* (с. 820) [< *джур* 'кисла страва з вівсяного борошна' (ЕСУМ, 2, с. 209)]; *Каплун* (с. 848) [< *каплун* 'їжа, приготована з хліба, води й солі' (ЕСУМ, 2, с. 374)]; *Ковбасюк* (с. 817); *Коврига* (с. 849) [< *коврига* 'великий шматок (найчастіше про хліб)', *коврига* 'хліб (цілий)' (ЕСУМ, 2, с. 486)]; *Куліш* (с. 818, 849, 876); *Макуха* (с. 860) [< *макуха* 'залишки після вичавлення олії з насіння олійних культур; вичавки' (СУМ, IV, с. 604)]; *Масло* (с. 870), *Маслюк* (с. 880) [< *масло* 'харчовий продукт, який виробляють збиванням вершків або сметани' (СУМ, IV, с. 639)]; *Порожняк* (с. 862) [< *порожняки* 'пиріжки без начинки, пампушки' (ЕСУМ, 4, с. 524)] та ін.;

г) назви музичних інструментів: *Бандура* (с. 856); *Дудін* (с. 817); *Цимбал* (с. 858, 875), *Цимбалюк* (с. 828) [< *цимбали* 'старовинний музичний інструмент, що складається з дерев'яного корпусу трапецоїдальної форми і металевих струн, на яких грають, ударяючи молоточками або паличками' (СУМ, XI, с. 214)] і под.;

г) назви одягу, взуття: *Бондюк* (с. 834) [лексми *бунда*, *буньдя*, *боньдя*, *бундзя* називають різні види одягу. Г. І. Гримашевич зафіксувала в середньополіських говірках 27 їхніх значень, зокрема 'довге старовинне жіноче плаття прямого покрою', 'довга жіноча спідниця прямого покрою', 'дитяче плаття', 'будь-яке жіноче плаття' (Гримашевич, с. 25)]; *Гудзь* (с. 847), *Гудзюк* (с. 869) [< *гудзь* = *гудзик* 'предмет, перев. круглої форми, що служить застібкою в одязі або використовується як прикраса' (СУМ, II, с. 189)]; *Крисюк* (с. 818, 837) [< *криси* «відігнуті краї капелюха; краї посуду, човна» (ЕСУМ, 3, с. 94)]; *Чепчик* (с. 878) [< *чепчик* 'змен.-пестл. до *чепець*' (СУМ, XI, с. 295)] та ін.;

д) назв предметів побуту, знарядь праці, їхніх частин та інших предметів: *Барчук* (с. 859) [< *барка* 'річкове судно' (ЕСУМ, 1, с. 144)]; *Бурилко* (с. 835) [< *бурило* 'вид рибальської сітки, рибальська снасть, подібна до невода' (ЕСУМ, 1, с. 300)]; *Галат* (с. 859) [< *галат* 'якірний мотуз на човні' (ЕСУМ, 1, с. 458)]; *Гаманюк* (с. 824) [< *гаман* 'гаманець' (ЕСУМ, 1, с. 464)]; *Гребенюк* (с. 879) [< *гребінь* 'інструмент для розчісування; прядильний пристрій; наріст на голові деяких птахів; верхня грань чого-небудь; вид орнаменту на крашанці' (ЕСУМ, 1, с. 589)]; *Деркач* (с. 832) [< *деркач* 'стертий віник' (ЕСУМ, 2, с. 41)]; *Квачук* (с. 831) [< *квач* 'намотане на кінець палиці клоччя, ганчір'я тощо для мащення чого-небудь' (СУМ, IV, с. 132)]; *Коцюба* (с. 841); *Кужелюк* (с. 876) [< *кужіль* 'прядиво або вовна,

намотані на кужівку; вихор, клуб (пилу); худа людина, *кужела* ‘веретено’ (ЕСУМ, 3, с. 125)]; *Кулік* (с. 872) [< *кулик* ‘(зменшене від *куль*); невеликий мішечок’, одне зі значень лексеми *куль* ‘обмолочений сніп жита або пшениці, що використовується для покрівлі’ (ЕСУМ, 3, с. 136)]; *Мітлевич* (с. 818); *Мотузко* (с. 833); *Попіль* (с. 851) [< *попіль* ‘попіль’ (ЕСУМ, 4, с. 517)]; *Стукал* (с. 855), *Стукало* (с. 855) [< *стукало* ‘стукалка, (дверний молоток)’ (ЕСУМ, 5, с. 458)]; *Сокірка* (с. 862) [< *сокирка* ‘змен.-пестл. до *сокира*’ (СУМ, IX, с. 438)] та ін.;

е) назви явищ природи: *Буйністрович* (с. 832) [< *буйнистер* ‘північний вітер’ (ЕСУМ, 4, с. 284)]; *Вітров* (с. 816); *Мороз* (с. 823, 841, 844), *Морозов* (с. 867) / *Морозова* (с. 868); *Холодюк* (с. 853); *Хмарук* (с. 866); *Штиль* (с. 871) і под.;

є) назви хвороб, грошових одиниць, часових та абстрактних понять: *Булич* (с. 876), *Булько* (с. 815) [< *буля* ‘гуля, жовно’ (ЕСУМ, 1, с. 293)]; *Гребенюк* (с. 879) [< *гребень* ‘хвороба коней’ (ЕСУМ, 1, с. 589)]; *Синчук* (с. 852) [< *синець* ‘посиніле місце на тілі, обличчі як слід удару, стусана і т. ін.’ (СУМ, IX, с. 181)]; *П’ятак* (с. 877); *Бедюк* (с. 868) [< *Беда* / *Біда* «давнє слов’янське захисне особове ім’я прізвиськового типу, яке наші предки надавали дитині, “аби та не зазнала біди в житті” засвідчують латиномовні записи XIII–XIV ст.ст. із середнього Затисся...» (Чучка, с. 50)]; *Охота* (с. 851) та ін.

Прізвища, в основі яких – апелювативні назви:

1. Назви людей за родом їхньої діяльності чи професії: *Бондар* (с. 820, 847, 863), *Бонадренко* (с. 868), *Бондарчук* (с. 832, 847, 872–873); *Броварник* (с. 879) [< *броварник* ‘власник броварні’, ‘робітник броварні’ (СУМ I, с. 237)]; *Возний* (НКП, с. 835), *Вознюк* (с. 881) [< *возний* ‘судовий урядовець у Польщі, Литовському князівстві й на Україні (до XIX ст.)’ (СУМ I, с. 725)]; *Гайдай* (с. 835–836) [< *гайдай* ‘вівчар; волар’ (ЕСУМ, 1, с. 452)]; *Гончар* (с. 815–816), *Гончарук* (с. 816, 855); *Гуменюк* (с. 823–824, 837, 839, 843, 854, 864, 876) [< *гуменний* ‘сторож гумна; (заст.) прикажчик на току поміщика’ (ЕСУМ, 1, с. 619)]; *Діхтяренко* (с. 817, 855) [< *дігтяр* ‘той, хто виготовляє або продає дьоготь’ (СУМ II, с. 298)]; *Коваль* (с. 834), *Ковальчук* (с. 829, 848–849, 857, 869–870); *Колесник* (с. 879); *Котляренко* (с. 820); *Кравець* (с. 832, 845), *Кравчук* (с. 820, 827, 845, 879); *Кухарець* (с. 873), *Кухарчук* (с. 840, 857); *Кучер* (с. 838, 872), *Кучерук* (с. 872) [< *кучер* ‘візник’ або ‘локон кучерявого або завитого волосся; хвостове перо в качура’ (ЕСУМ, 3, с. 167)]; *Кушнір* (с. 825); *Лимарчук* (с. 818), *Ремарчук* (с. 852), *Римарчук* (с. 874) [< *лимар*, *римар* ‘майстер, який виготовляє ремінну зброю’ (ЕСУМ, 3, с. 233)]; *Машталяр* (с. 835) [< *машталір* (заст.) ‘візник’ (ЕСУМ, 3, с. 425)]; *Мельник* (с. 815, 818, 826–827, 829, 838, 840, 844, 850, 857, 877, 880), *Мельничук* (с. 818, 820–821, 823, 877) / *Мельнічук* (с. 865, 870) [< *мельничук* ‘син мірошника, мельника’ (ЕСУМ, 3, с. 505)]; *Музика* (с. 818, 836, 868), *Музичук* (с. 877) [< *музика* ‘музичне мистецтво; музикант’ (ЕСУМ, 3, с. 531)]; *Муляр* (с. 850, 861, 870); *Овчар* (с. 818, 850), *Овчарук* (с. 861); *Огородник* (с. 833, 838, 866, 877) [< *огородник* = *городник* ‘той, хто займається городництвом; овочівник’, ‘той, хто торгує городиною’ (СУМ, II, с. 136; V, с. 620)]; *Олійник* (с. 821, 828, 836, 850–851, 880) [< *олійник* (заст.) ‘той, хто виготовляє або продає олію; власник олійниці’ (СУМ V, с. 689)]; *Осавелюк* (с. 822) [< *осавул* ‘виборна службова особа; офіцерський чин у козачих військах дореволюційної Росії; осавула’, *осавула* (іст.) ‘прикажчик у панському маєтку; виборна службова особа’ (ЕСУМ, 4, с. 217)]; *Пасічник* (с. 844); *Пастух* (с. 829–830), *Пастушок* (с. 845–846), *Пастоцук* (с. 844), останнє прізвище, крім *пастушок*, може бути мотивоване лексемою *пастушка* ‘батіг, яким поганяють корів’ (ЕСУМ, 4, с. 308); *Побережник* (с. 881–882) [< *побережник* (заст.) ‘лісовий сторож’ (СУМ, VI, с. 610)]; *Решетар* (с. 835); *Рибак* (с. 828, 852, 862, 866); *Свинар* (с. 826); *Седляр* (с. 835) [< *сідляр* ‘виготовлювач сідел’ (ЕСУМ, 5, с. 250)]; *Сетник* (с. 874–875) [< *сітник* ‘рибалка, що ловить рибу сіткою’ (ЕСУМ, 5, с. 258), *ситник* ‘ситар; хліб із борошна, просіяного на ситі’ (ЕСУМ, 5, с. 246)]; *Скрипник* (с. 821); *Слісарчук* (с. 835, 838–839) [< *слюсар* ‘слюсарське ремесло, професія’ (ЕСУМ, 5, с. 313)]; *Співак* (с. 842, 852); *Стадник* (с. 840, 880–881); *Ткачук* (с. 828, 830, 840, 846, 866, 871); *Токарчук* (с. 823, 840); *Чабан* (с. 853); *Чумак* (с. 819, 828, 839, 853, 858); *Швець* (с. 878), *Шевчик* (с. 846), *Шевчук* (с. 815–816, 821, 826, 836, 854, 858, 871, 875–

876, 878); *Школьник* (с. 872, 878) [< *шкільник* ‘школяр’ (ЕСУМ, 5, с. 433)], та ін. У цій групі наявні найбільш поширені прізвища: *Мельник* (зафіксоване у 12 н. п. Чуднівського району), *Шевчук* (9), *Гуменюк* (8), *Мельничук* (5) / *Мельнічук* (2), *Ткачук* (6), *Олійник*, *Чумак* (5), *Огородник*, *Решетар* (4).

2. Назви людей за їхнім соціальним, майновим, військовим станом і релігійною ознакою: *Дученко* (с. 822) [< *дука* ‘господар, багач, князь’ (ЕСУМ, 2, с. 143)]; *Царук* (с. 853, 858, 875); *Цісар* (с. 828, 881) [< *цісар* (іст.) ‘імператор’ (ЕСУМ, 6, с. 260)]; *Атаманчук* (с. 824, 872) [< *отаман* ‘ватажок козацького війська; ватажок, керівник’ (ЕСУМ, 4, с. 231)]; *Козак* (с. 817, 827, 849); *Діякон* (с. 827), *Дячук* (с. 836), *Паламарчук* (с. 830, 831, 844, 851, 861) [< *паламарчук* ‘син паламаря’, *паламар* ‘служитель православної церкви, що допомагає священникові під час богослужіння; дячок, псаломщик, причетник’ (ЕСУМ, 4, с. 259)]; *Попадянко* (с. 851) [< *попадьянка* ‘попівна’ (ЕСУМ, 4, с. 515)] тощо.

3. Назви людей за місцем походження або проживання (низка аналізованих онімів мотивована топонімами, передовсім ойконімами Житомирщини, деякі з них уже зникли з мапи, проте збережені як твірні основи в прізвищах): *Бистрицький* (с. 846) [< с. *Бистрик* Брд, Ржн Жт, також н. п. з однойменною назвою є у Вл, См); *Волинець* (с. 816, 830, 847, 864), *Волинчук* (с. 876); *Грушецький* / *Грушецька* (с. 821) [< с. *Грушки* Хрш Жт, ще н. п. *Грушки* є в Дн, Льв, а н. п. *Грушка* – у Вн, ІФ, Кр, Од, Хм); *Дідківський* (с. 848) [< с. *Дідківці* Жтм Жт)]; *Куликівська* Франя (с. 848) [< с. *Кулики* зняте з обліку 29.06.60, з 1952 року значиться як хутір, що злився із с. Городець Крн Жт (АТУЖ, с. 331), н. п. *Кулики* є в Пл, См; *Куликів* – у Льв, Тр; *Куликівка* – АРК, Лг, Чрг, Чрк, Чрн)]; *Лабунець* (с. 841) [< *Лабунь* – колишня назва с. *Новолабунь* у Хмельницькій області (Буцен)]; *Миропільська* Мотря (с. 850) (< смт *Миропіль* Жтм Жт); *Мошонець* (с. 841, 843–844) (< с. *Мошни* Чрк); *Поліщук* (с. 833, 836, 838–839, 842, 851, 858, 861, 866); *Романівський* (с. 822) (< смт *Романів* Рмн Жт, а ще н. п. *Романів* є у Вл, Льв, Хм, на Житомирщині 4 н. п. *Романівка*, які є ще в 14 областях України); *Томашевський* / *Томашевська* (с. 852) (< с. *Томашівка* Хрш Жт, а також є н. п. з однойменною назвою у АРК, Кв, См, Хм, Чрг, Чрк); *Хотинецький* / *Хотинецька* (с. 836) (< н. п. *Хотин* Рв, Чрв); *Ясногородський* (с. 882) (< с. *Ясногород* Рмн Жт) та ін.

4. Назви людей за їхньою територіальною (топографічною) ознакою: *Боровик* (с. 840) [< *боровик* ‘житель бору’ (ЕСУМ, 1, с. 200)]; *Гайовий* (с. 820); *Загребельна* Ганна Ничипорівна (с. 820); *Гуцул* (с. 817) [< *гуцул* ‘українець з гірських районів західних областей України’ (ЕСУМ, 1, с. 630)]; *Задорожній* / *Задорожня* (с. 848), *Задорожняк* (с. 836); *Закорчевний* / *Закорчевна* (с. 827); *Заруцька* (вл. прим.: без жіночого імені) (с. 848); *Заставна* Ганна (с. 817); *Нагорнюк* (с. 836); *Надрічний* / *Надрічна* (с. 850); *Наконечний* / *Наконечна* (с. 870); *Польовий* / *Польова* (с. 851), *Польовик* (с. 861–862) [< *польовик* ‘житель полів, рівник’ (ЕСУМ, 4, с. 487)]; *Побережець* (с. 857) [< *побережець* = *побережанин* ‘житель побережжя’ (СУМ, VI, с. 610)]; *Слободенюк* (с. 819, 852, 858, 862, 866, 875, 877–878); *Степовик* (с. 836) [< *степовик* ‘людина, що народилася або постійно живе в степовій місцевості’ (СУМ, IX, с. 686)] та ін.

5. Назви людей за етнічною ознакою: *Бесараб* (с. 829, 839); *Волошин* (с. 834) [< *волошин* ‘представник романських народів: молдаванин або румун, рідше італієць’ (ЕСУМ, 1, с. 422)]; *Киргизи* – *родина* (с. 825) [< *киргизи* ‘народ тюркської мовної групи’ (ЕСУМ, 2, с. 435)]; *Літвінюк* (с. 834); *Ляховий* / *Ляхова* (с. 857), *Ляшук* (с. 870) [< *лях* (іст.) ‘поляк’ (ЕСУМ, 3, с. 343)]; *Мазур* (с. 825, 836, 857) [< *мазури* ‘етнічна група поляків (жителі Мазовії)’, *мазур* ‘назва танцю’, ‘горобець польовий, *Fringilla montana*’ (ЕСУМ, 3, с. 360)]; *Прус* (с. 835) [< *прус(е)* (іст.) ‘житель Пруссії’ (ЕСУМ, 4, с. 617)]; *Сербін* (с. 828); *Українець* (с. 853); *Чешук* (с. 815) і под.

6. Назви людей за їхнім місцем у родині: *Бабич* (с. 834), *Баб’юк* (с. 815) [< *баба* ‘мати батька або матері’ (СУМ, I, с. 75)]; *Бадик* (с. 859) [< *бадя* ‘чоловік старшої сестри; (дит.) старший брат’; *бадьо* ‘батько, старший віком чоловік’ (ЕСУМ, 1, с. 112)]; *Дідик* (с. 848); *Синовець* (с. 823) [< *синовець* ‘син’ ‘син брата; племінник’ (СУМ, IX, с. 184)]; *Синчук* (с. 852); *Вдовиченко* (с. 876); *Приймак* (с. 862) та ін.

Висновки й перспективи. Отже, аналіз антропонімікону Чуднівського району Житомирської області «Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні» дає підстави стверджувати, що серед прізвищ, в основі яких лежать апеллятивно-антропонімні назви розряду «*nomina personalia*», широко представлені назви людей за внутрішніми рисами, особливостями вдачі, поведінки, темпераменту, мовлення та зовнішніми характеристиками, фізіологічними особливостями. В онімах категорії «*nomina impersonalia*» найповніше відображена лексика на означення представників фауни та частин тіла тварини / людини; предметів побуту, знарядь праці, їхніх частин. Відапеллятивні прізвища найчастіше мотивовані назвами за родом діяльності чи за професією, а також назвами людей за місцем походження або проживання.

Подальша робота над дослідженням антропонімів Житомирщини дасть змогу визначити в них міжмовні, регіональні, діалектні явища, специфіку їхньої морфемної будови.

Умовні скорочення використаних джерел

АТУЖ – Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини: 1795–2006 : довідник / упоряд. : Р. Ю. Кондратюк, Д. Я. Самолюк, Б. Ш. Табачник. Житомир : В-во «Волинь», 2007. 620 с.

Буцен – Буцен Н. В. Новолабунь. *Енциклопедія сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. URL : <https://esu.com.ua/article-73447>.

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с.

Гримашевич – Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. Житомир, 2002. 184 с.

Грінченко – Словарь української мови. У 4-х т. / упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. Київ, 1907–1909. Т. 1. 1907. 494 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. У 7 т. / редкол. : О. С. Мельничук (голова) та ін. Київ : Наукова думка. Т. 1. 1982. 632 с.; Т. 2. 1985. 572 с.; Т. 3. 1989. 552 с.; Т. 4. 2003. 656 с.; Т. 5. 2006. 704 с.; Т. 6. 2012. 568 с.

СУМ – Словник української мови. В 11 т. / редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. 1970. 799 с.; Т. 2. 1971. 550 с.; Т. 4. 1973. 840 с.; Т. 6. 1975. 832 с.; Т. 8. 1977. 928 с.; Т. 9. 1978. 916 с.; Т. 11. 1980. 699 с.

Чучка – Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород : Ліра, 2011. 432 с.

Умовні скорочення топонімів

АРК – Автономна Республіка Крим, Брд – Бердичівський р-н, Вл – Волинська обл., Вн – Вінницька обл., Дн – Дніпропетровська обл., Жт – Житомирська обл., Жтм – Житомирський р-н, ІФ – Івано-Франківська обл., Кв – Київська обл., Крн – Коростенський р-н, Кр – Кіровоградська обл., Лв – Львівська обл., Лг – Луганська обл., Од – Одеська обл., Пл – Полтавська обл., Рв – Рівненська обл., Ржн – Ружинський р-н, Рмн – Романівський р-н, См – Сумська обл., Тр – Тернопільська обл., Хм – Хмельницька обл., Хрш – Хорошівський р-н, Чдн – Чуднівський р-н, Чрв – Чернівецька обл., Чрг – Чернігівська обл., Чрк – Черкаська обл.

Список використаної літератури

1. Бучко Г. Є. Семантична та словотвірна структура сучасних прізвищ Бойківщини. *Слов'янська ономастика*: зб. наук. праць на честь 70-річчя д-ра філол. наук, проф. П. П. Чучки / редкол.: С. М. Медвідь та ін. Ужгород, 1998. С. 36–45.

2. Козубенко І. І. Антропонимия Среднего Полесья (соотношение неофициальных и официальных именованний): автореф. дисс. ...канд. філол. наук : 10.02.01, 10.02.02 / Киевский государственный педагогический университет им. А. М. Горького. Киев, 1988. 25 с.

3. Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область / редкол. : М. А. Черненко (голова) та ін. Житомир : «Полісся», 2008. 1116 с.

4. Худаш М. Л. До питання класифікації прізвищевих назв XIV–XVIII ст. *З історії української лексикології*. Київ : Наукова думка, 1980. С. 96–160.

5. Чучка П. П. Антропонимия Закарпаття : [монографія]. Ужгород, 2008. 670 с.

6. Ящук Л. В. Антропонимия Житомирщини XVI–XVII ст. : дис. ...канд. філолог. Наук : 10.02.01 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2008. 209 с.

References

1. Buchko, H. Ye. (1998). Semantychna ta slovotvirna struktura suchasnykh prizvyshch Boikivshchyny [Semantic and word-forming structure of modern surnames of Boykiv region]. In : *Slovianska onomastyka*: zb. nauk. prats na chest 70-richchia d-ra filol. nauk, prof. P. P. Chuchky [*Slavic onomastics*: a collection of scientific papers in

honor of the 70th anniversary of the Doctor of Philological Sciences, Professor P. P. Chuchka]. Uzhhorod, 36–45 (in Ukr.).

2. Kozubenko, I. I. (1988). Antroponimiya Srednego Polesya (sootnoshenie neofitsialnykh i ofitsialnykh imenovaniy) [Anthroponymy of the Middle Polissya (correlation between unofficial and official names)]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kiev, 25 (in Rus.).

3. Chernenko, M. A. (Ed.) (2008). Natsionalna knyha pamiati zhertv holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini. Zhytomyrska oblast [National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine. Zhytomyr region]. Zhytomyr : «Polissia», 1116 (in Ukr.).

4. Khudash, M. L. (1980). Do pytannia klasyfikatsii pryzvyshchevykh nazv XIV–XVIII st. [To the issue of classification of surnames of the XIV–XVIII centuries]. In: *Z istorii ukrainskoi leksykolohii* [From the history of Ukrainian lexicology]. Kyiv: Naukova dumka, 96–160 (in Ukr.).

5. Chuchka, P. P. (2008). Antroponimiia Zakarpattia: monohrafiia [Anthroponymy of Zakarpattia]. Uzhhorod, 670 (in Ukr.).

6. Yashchuk, L. V. (2008). Antroponimiia Zhytomyrshchyny XVI–XVII st. [Anthroponymy of Zhytomyr region of the 16th–17th centuries]. PhD dissertation (Ukrainian language). Zhytomyr, 209 (in Ukr.).

SURNAMES OF CHUDNIVSHYN (BASED ON THE MATERIAL OF THE «NATIONAL BOOK OF MEMORY OF THE VICTIMS OF THE HOLODOMOR OF 1932–1933 IN UKRAINE»)

*Lesya Yashchuk, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the Department of the Ukrainian Language and Methods of its Teaching,
Zhytomyr Ivan Franko State University (Zhytomyr, Ukraine)*

e-mail: lesjajashhuk@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4314-0807>

*Valentyna Tytarenko, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the Department of the Ukrainian Language and Methods of its Teaching,
Zhytomyr Ivan Franko State University (Zhytomyr, Ukraine)*

e-mail: ktytar@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1599-9964>

Abstract. Introduction. *The article characterizes the semantics of the creative bases of the surnames of the Chudniv district of the Zhytomyr region of the «National book of memory of the victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine», the source base for which was primarily the funds of the State Archive of the Zhytomyr region and the archive of the Office of the Security Service of Ukraine in the Zhytomyr region.*

The historical anthroponymicon of Zhytomyr Region (XVI–XVII centuries), in particular the lexical-semantic features of surnames, was studied by L. V. Yashchuk. I. I. Kozubenko analyzed the ratio of unofficial and official names of the Central Polissia, having studied 5,000 unofficial hereditary names collected in 87 settlements of the modern Zhytomyr region, describing the process of their emergence and development, identifying extra- and intralingual factors of the evolution of unofficial names. The proposed investigation is a continuation of a series of studies devoted to the anthroponymy of the Zhytomyr region of the first half of the 20th century, which was not the object of a special onomastic study.

According to the semantics of the creative bases of the surnames of the Chudniv district of the Zhytomyr region of the «National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine», they are classified into three groups: 1) surnames based on anthroponyms (Christian and Slavic autochthonous names); 2) surnames based on appellative-anthroponymic names; 3) surnames based on appellative names.

The purpose. *The purpose of our article is to characterize the surnames of Chudnivshchyna «National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine. Zhytomyr region», which are based on appellative-anthroponymic and appellative names.*

Originality. *This investigation is a continuation of a series of studies devoted to the anthroponymy of the Zhytomyr region of the first half of the 20th century, which was not yet the object of a special onomastic study.*

The methods. *The research was carried out by using the descriptive method, in particular, the inventory and systematization of lexical material with the involvement of linguistic methods of lexical-semantic and etymological analysis.*

Main results of the study. *Among the surnames, which are based on appellative-anthroponymic names of the "nomina personalia" category, there are widely represented names of people based on internal features and behavioral characteristics: Baidyuk, Zhigan, Zabara, Khytrych, Shmorgun; as well as by*

external characteristics, physiological features: *Dzyubenko, Kotsyruba, Malyovaniy, Ryzhuk, Tovstukha*. A number of surnames of this group contain the prefix **bez-** (*Bezvershuk, Bezklepiy, Beznosenko, Bezusiy, Bezuh*) or have a composite structure (*Bilonoga, Varyvoda, Sukhorebriy, Trigub, Chernous*). In the surnames of the «*nominaimpersonalia*» category, the vocabulary for the designation of representatives of the fauna is most fully reflected: *Boroznyak, Volyk, Zavruk, Solovijchuk, Shpak*; household items, tools: *Grebenyuk, Kotsyuba, Mitlevych, Motuzko, Stukalo*.

Appellative surnames are most often motivated by names based on the field of activity or profession (the most common among them: *Humenyuk, Melnyk, Melnychuk / Melnichuk, Shevchuk*); and oikonyms, including Zhytomyr region: *Bystrytskyi, Hrushetskyi, Myropilskyi, Yasnogorodskyi*.

Conclusions and specific suggestions of the author. Further work on the study of anthroponyms of Zhytomyr Oblast will make it possible to determine interlinguistic, regional, dialectal phenomena in them, as well as the specificity of their morpheme structure.

Keywords: anthroponymy, surname, first name, appellative-anthroponymic names, semantics of creative bases.

Надійшла до редакції 19.03.23

Прийнято до друку 14.05.23